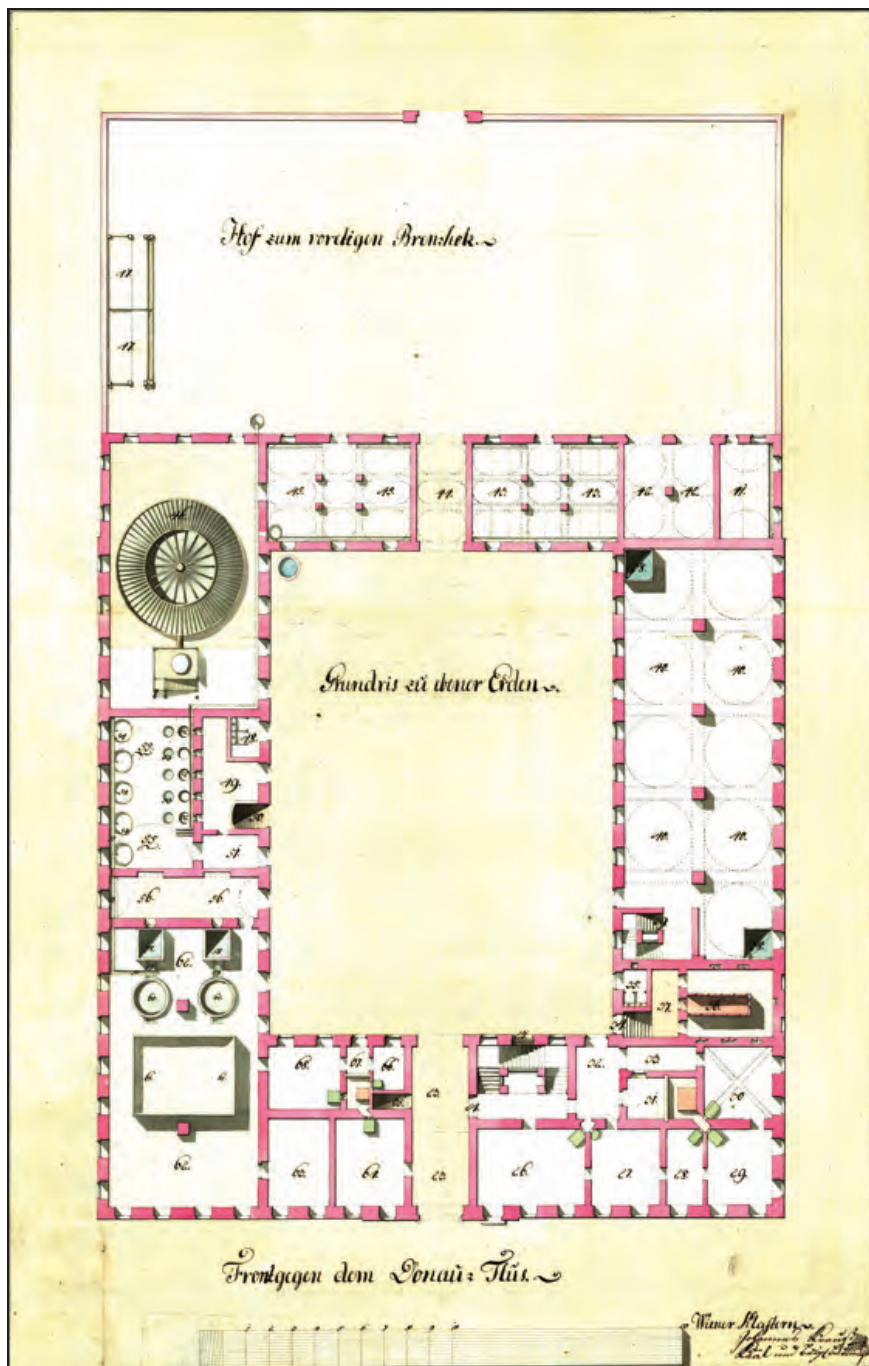

Nyári sörömök

Hidvégi Violetta

Budapest Főváros Levéltára 2017. június 9-én nyitotta meg A pesti serfőzéstől a sörgyártásig című kiállítását. Az intézmény – elsősorban saját gyűjteményeire támaszkodva – egy virtuális útvonalat kínál az érdeklődőknek, amelyen végigsétálva a látogató eljuthat a város első főzdejétől a Kőbányára települt ipari gyártásig, miközben megismerkedhet a sörkészítésének folyamataival és jellemző épületeivel.

Pest város megvalósulatlan serfőzdejének földszinti alaprajza. Krauß János, 1793

2016 karácsonya előtt kaptam a felkérést egy sör-kiállítás összeállítására. Én, a boros, sőt kadarnagy. A téli hidegben, amikor az ember leginkább forralt borral melegítené kihűlt tagjait, a sör még pusztá gondolatként sem érintett meg. Elővettem egy másik határidős feladatot, majd engem vett le a lábamról a megfázás, míg végre hozzáfogtam az anyaggyűjtéshez. Először a könyvészeti forrásokat vettem elő. Ezt is, azt is, majd jött a megkerülhetetlen alapmű, *Bevilaqua Borsody Béla*: A magyar serfőzés története.

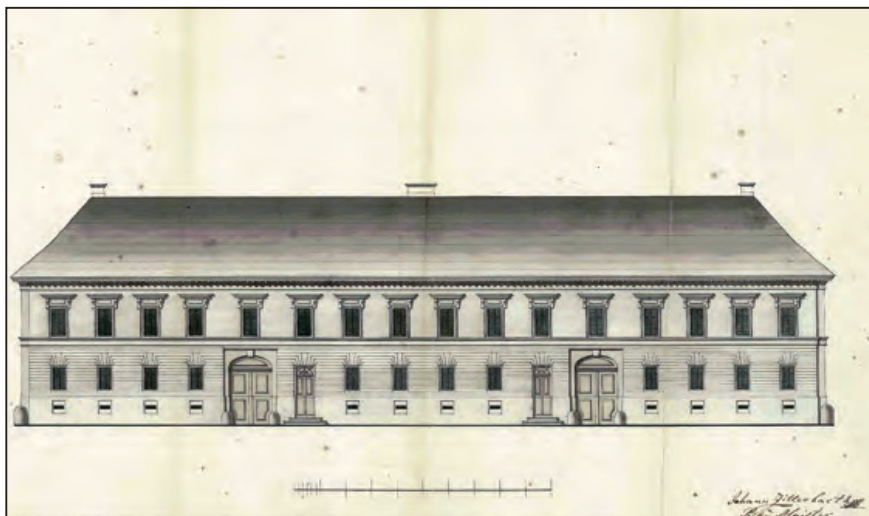
Egy kadarnagy esete Bevilaqua Borsody Bélával

Olvasok egy állítást, amelyet megcáfol pár oldallal később. Mit tesz ilyenkor a források közelében élő levéltáros? Természetesen visszamegy az elsődleges információkat tartalmazó levéltári iratanyaghoz. Több kanyar után nem tudja eldönteni a szemének, háziasszonyi praktikusságának, vagy komoly kutatók szavának higgyn. Aztán dönt, csak a saját hibáiért vállalja a felelősséget. Igazat ad iratnak, tervnek és térképnek. Lehet, az internet korában divatjamúlt elveket követ, de ezt teszi már négy évtizede, nem fog, és nem is szeretne megváltozni.

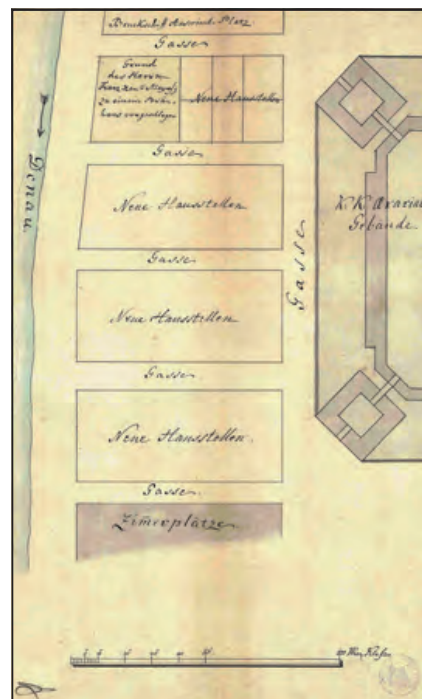
Bevilaqua Borsody Béla közel kilenc évtizeddel ezelőtt is hasonlóan dolgozott, a kor művelődéstörténezeire jellemző alapos felkészültséggel. Tanulmányozta a levéltári anyagot, a kikutatott szövegeket gondosan lefordította, magyarázta, de a cédulahalmazok formába öntésénél már ellentmondásokba keveredett. Mérhეტlen tisztelet illeti elvégzett munkájáért, amelynél eddig senki nem állt elő jobbal, hasznosabban.

Érdeemes alaposan olvasni, böngészni, észrevenni a lap alján apró betűvel megbúvó korrekt jelzeteket, például Sz. F. L. P. Rel. a. m. 2111. Másnak esetleg nem sokat mond ez a betű- és számkombináció, nekem viszont szombat délelőtt azt jelentette, hogy hétfőn reggel azonnal lemegyek a B 132-es raktárba. Balra a negyedik hajóban a IV.1202.h mai jelzet alatt ott lapult az anyag a számsorrendben, amelyet utójára talán éppen Bevilaqua forgatott.

Martin Pilsitz tudományos szakértő közreműködésével már kiválogattuk a kiállításra szánt terveket, de nem hagyott nyugodni a kíváncsiság, és elvezetett ehhez a kissé duci irathoz. Tizenhét évvel ezelőtt élettem át hasonlót, mikor *Feszl Frigyes* addig lappangó pavilontervei akadtak a kezembe. Ezek nyomán épültek fel a Városliget-

Mayerffy Xavér Ferenc serfőzdjének homlokzati terve. Zitterbarth János, 1815

Telkének helyszínrajza, 1815

ben a Feszl-pavilonok. Nem hiszem, hogy ma bárki is építkezésbe fogna egy 1793-as serfőzde-terv alapján, de megtalálása örömteli élményt szerezett. A dokumentumokat korábban még nem publikálták, pedig nemcsak sertörténeti, hanem művészettörténeti jelentőségük is kiemelkedő.

Pest városa nem épít

Öt darab igényesen, szépen kivitelezett akvarell, költségvetéssel, a helyiségek rendeltetésének feltüntetésével. Ez a tervcsomag erősített meg a huszonzét évvel később épült Mayerffy serfőzde helyének helyes értelmezésében. Ugyanarra, ugyanoda, de túl korán jött a két promontori ajánlata. *Tretner József* és *Mahl György* mesterek 1793. március 13-án kérték a pesti Tanácsot, hogy utódaikra örökíhető földet építhessenek saját telkükön, saját költségükön.

Szerintük ugyanis a Lipótcái serfőzdeház – mai címe V., Váci utca 62–64. az Újváros háza épületének helyén – sem mennyiségben, sem minőségben nem tudja a szükségletet kielégíteni. Úgy vélték a verseny jó hatással lenne a piacra, s ingyen telek biztosítása esetén megajánlottak évi 2000 forint bérleti díjat.

A választott polgárság június 1-én az ajánlat elfogadását javasolta, tekintettel a város egyre növekvő számú lakosságára. A felállított bizottság karácsony előtt készült el jelentésével. Egyetértettek az új ház ötletével, de elleneztek a serfőzés jogának magánkézbe adását. Az előnyök és hátrányok áttekintése után indítványozták, hogy a város maga építse fel második serfőzdeházát. Helyét a Lipótvárosban, a frissen megtervezett városrészben jelölték ki.

Az első felosztás az Újépülettől (a mai Szabadság tér helyén álló épületmonst-

rumtól) délre, az egykori Váci, ma Bajcsy-Zsilinszky út és a Duna által közrefogott területre terjedt. 1789-ben elbontották a Váci kaput a mai Vörösmarty tér és Váci utca találkozásánál, megkezdődött a telkek árverése. Akadt egy szabad terület a beépítési határnál, a Neugebäudétől (Újépület) nyugatra a Duna mentén. Itt a folyó biztosította a serfőzéshez szükséges nagy mennyiségű vizet, sőt az alapanyagok: az árpa, a komló, majd a végtermék szállítását is segíthette. Ugyanakkor mind a két irányban rendelkezésre állt a szabad szárazföldi közlekedési útvonal.

Erre a minden szempontból ideális helyszínre készítette el 1793-ban *Krauß János* a terveket és a költségvetést. Az igényes dokumentáció több mint 50 ezer forintos megvalósulási összegétől azonban a város Tanácsa megrettent. 1794 áprilisában ejtették a remek elgondolást, egyúttal jóváhagyták az idegen ser behozatalát. A korán jött ötletre nem volt fogadóképes a város irányító testülete. A javaslat mégis eredménnyel járt. Felvetődött egy magán-erős serfőzdeház telepítésének lehetősége. Jó két évtizeddel később, 1815-ben aztán ezen a helyen épült meg *Mayerffy Xavér Ferenc* (1776–1845) üzeme.

Mayerffy Xavér Ferenc és Zitterbarth János

A BUDAPEST februári számában izgalmas írás jelent meg *Birly* doktor serfőzdejéről. Az előzmények, Mayerffy üzemének bemutatásánál a szerző *Bevilaqua Borso*dy Béla munkáját vette alapul, a közölt homlokzati terv is az ő könyvéből származik. A kép alatt jobbra *Bevilaquanál* az alábbi magyarázó szöveg olvasható: „A Mayerffy-féle Serfőzdeház homlokzata.

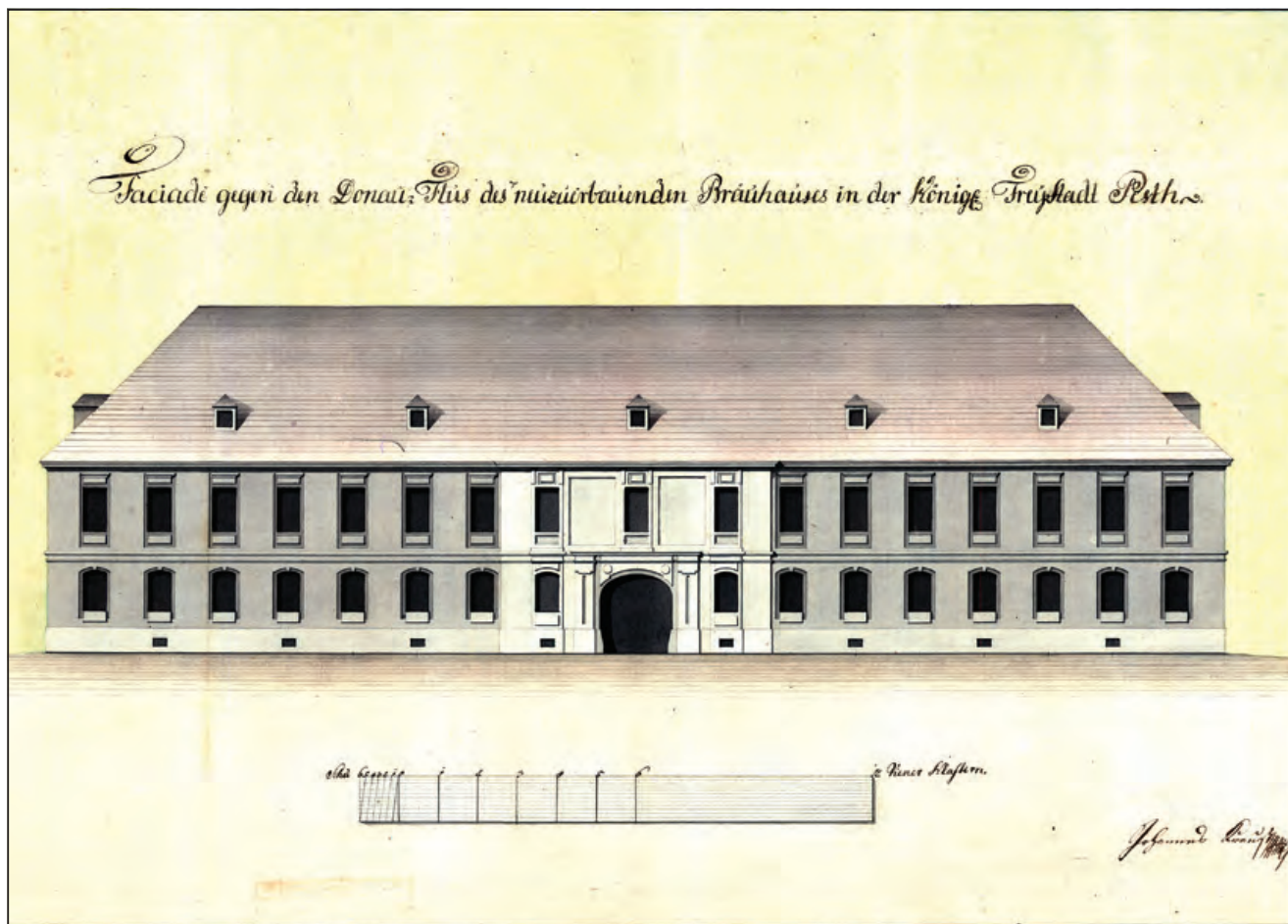
Zitterbarth János építő Mester terve 1815-ből. Budapest Székesfőváros Levéltára. Ez egy igaz állítás, viszont az eredeti rajzba beírt „Szel ucca” meghatározás már nem. Ez a kultúrtörténész értelmezéseként került az illusztrációba.

Ezt a derék közterületet 1815-ben *Wind Gasse* néven ismerték a pestiek. Az épület három utcára nézett, és ez csak úgy képzelhető el, ha homlokzata nem a mostani Nádor utcára, hanem a Duna felé tekintett. A helyszínrajz, a térképek és a telek tulajdoni viszonyai egyaránt erre utalnak. Miért is vitték volna a tömb túlsó oldalára a serfőzéshez oly nagyon szükséges vizet, amikor sokkal közelebről, szinte közvetlenül a Dunából kinyerhették?

Arccal a Dunára

Az 1793-as tervcsomag homlokzata segít Mayerffy 1815-ös serháza helyének meghatározásában. A korábban készült rajzon olvasható felirat szerint ez az ipari épület főhomlokzatával a Dunára tekintett: „Faciade gegen den Donau-Flus des neu zuerbauenden Bräuhauses in der Königl. Freystadt Pesth.”

A folyam felé néző serháznak megnyerő külsővel kellett rendelkeznie és nem csak a városképben elfoglalt helye miatt. Az itt főzött sört a ház korcsmájában azonnal értékesítették, bár az alkohol már önmagában is eléggé csábító volt. Az egyemeletes serfőzdeképe elfedi a ház igazi rendeltetését, a megjelenésből akár vonzó magán-

Pest város megvalósulatlan serfőzdéjének homlokzati terve. Krauß János, 1793

vagy középületre is gondolhatnánk. Szép átmenetet mutatnak a barokk stílusból a klasszicizmus irányába.

A két János, Krauß és Zitterbarth tervlapjai ezen kívül is több hasonlóságot mutatnak, amelyek a serfőzési folyamatok leggazdaságosabb megtervezéséből fakadnak. A földszinten az egymástól világosan elválasztott gyártó és értékesítési egységek kaptak helyet. A gyártórészben zajlott a sör- és pálinkafőzés, míg az utcai oldal a vendéglőt foglalta magába.

1815-ben nemcsak Mayerffy építtetett serfőzdét. Petz János serfőző mester és Mayerffy Xavér Ferenc 1813 júniusában egyszerre kötöttek szerződést a Tanácsal a város északi és déli részén, a Lipót- és a Ferencvárosban egy másik létesítésére. Így történhetett, hogy Mayerffy serházának helyszínrajza Petz serfőzdéjének alaprajza mellett található a korabeli építési hatóság, Pest város Szépitő Bizottmányának anyagában. A lapon jobbról az Újépület, míg balról a Duna-parti Mayerffy-telek látható.

A serfőzők vállalkásukat teljesítve 1815. október 1-én frissen felhúzott épületük-

ben fogadták a szomjas vendégeket. A két ambiciózus szakember új korszakot nyitott Pest város serfőzésében. Már nem bérelték az épületet, hanem saját házukban, saját eszközeikkel állították elő a sört. Mind a ketten a Duna közelébe települtek, Petz a mai IX., Ráday és Kinizsi utca kereszteződésébe.

Schmidt Péter Kőbányán

A levéltári források tájékoztatnak arról is, hogy Schmidt Péter volt az első pesti serfőző, aki a kőbányai pincéket használta érlelésre, és nem Erdélyben, hanem Münchenben tanulta a serfőzést. Honnan tudom? Tőle magától. „Tekintetes Tanács! [...] csatolt hiteles Bizonyítványon fogva Serfőzési Mesterséget Bajor Ország fő Városába Münchenben tellyesen megtanulván felszabadítottam, azon túl mint e' Serfőző Mesterséget pontosan értő- és felszabadult főnök [...] szerint a' tulajdonosok javára több évekig működtem, – és végre mint született pesti szinte e' Városban polgári jogot [...] megnyerni szerencsésítettem, mely alázattal esedezem – hogy jelenleg az új szabály értelmében

a' fentebbiek után nekem Serfőzési Szabadalmat kegyesen megadnia méltóztasson, mély tisztelettel maradván Tekintetes Tanácsnak alázatos szolgálója Schmidt Péter kebelbeli polgár – eczet és pálinka főző.” (BFL IV.1202.h Rel. a. n. 10816)

Sajnos a mellékletek, az öt eredeti oklevél nem maradtak az iratok között, Schmidt úr nyilván visszakarta őket. 1844. szeptember 24-én érkezették a kérelmet. Schmidt alsó erjesztésű söre vonzotta Kőbányára alig két évtized múlva Bécsből Anton Dreher.

Természetesen nagy örömmel támaszkodok a Hungaricana és az ADT (Arcanum Digitális Tudománytár) adatbázisaira és internetes közlésekre is. Végtelenül egyszerű és kényelmes a megtalált információkkal a levéltári anyagot kiegészíteni, értelmezni, színesíteni. De a 21. században sem lehet a tiszta forrást megkerülni, mert az ember ezeknek a feltárásával nemcsak a valódit, de az igazat tudja mondani még akkor is, ha a hangja nem hallatszik olyan messzire, mint a bloggereké. ●

(A tervek forrása Budapest Főváros Levéltára)